

УДК 339.5:338.43(477:4-6ЄС)

А. Д. Діброва,

д. е. н., професор, завідувач кафедри статистики та економічного аналізу,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2503-2431>

Л. В. Діброва,

к. е. н., доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту та ЗЕД,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4877-0496>

М. А. Діброва,

здобувач, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2035-571X>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.10.187

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ У ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: ОЦІНКА ЗА ІНДЕКСОМ RSA ТА ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНИХ ОБМЕЖЕНЬ

A. Dibrova,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Head of the Department of Statistics and Economic Analysis,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

L. Dibrova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative Management and

Foreign Economic Activity,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

M. Dibrova,

Candidate for a degree, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

COMPETITIVENESS OF UKRAINE'S AGRI-FOOD PRODUCTS IN FOREIGN TRADE WITH THE EUROPEAN UNION: ASSESSMENT USING THE RCA INDEX AND THE IMPACT OF INSTITUTIONAL CONSTRAINTS

У статті досліджено конкурентоспроможність агропродовольчої продукції України у зовнішній торгівлі з Європейським Союзом. Проведено аналіз динаміки та товарної структури експорту упродовж 2021—2024 рр., що дозволило виявити основні тенденції його розвитку в умовах трансформації торговельних потоків. Оцінювання конкурентних позицій здійснено із використанням індексу виявлених порівняльних переваг (RSA), що дало змогу ідентифікувати товарні групи, за якими Україна має стійкі або зростаючі переваги на ринку ЄС. Встановлено, що найвищий рівень конкурентоспроможності характерний для продукції рослинного походження та продуктів її переробки, зокрема соняшникової олії, кукурудзи та ріпаку. При цьому по окремих товарах, таких як пшениця та цукор, зафіксовано суттєве посилення конкурентних позицій після 2022 р., що зумовлено переорієнтацією експорту та змінами умов доступу до ринку ЄС. Виявлено, що продукція тваринного походження та товари з вищим ступенем переробки де-

монструють нижчі значення RCA, що свідчить про наявність структурних обмежень розвитку експорту. Окрему увагу приділено впливу інституційних чинників, зокрема тарифних квот та режиму торговельних преференцій, на реалізацію експортного потенціалу України. Обґрунтовано, що навіть за наявності високих значень RCA квотні обмеження можуть стримувати подальше нарощування експорту. Зроблено висновок, що агропродовольчий сектор відіграє визначальну роль у формуванні експортної спеціалізації України у торгівлі з ЄС, однак його розвиток потребує не лише зміцнення виробничих переваг, а й удосконалення умов доступу до європейського ринку та розширення експорту продукції з вищою доданою вартістю.

The article examines the competitiveness of Ukraine's agri-food products in foreign trade with the European Union under the conditions of recent economic and geopolitical transformations. Particular attention is paid to the dynamics and commodity structure of exports during 2021–2024, a period marked by significant reorientation of trade flows following the disruption of traditional logistics routes and the expansion of access to the EU market. The assessment of competitive positions is based on the Revealed Comparative Advantage (RCA) index, which makes it possible to identify those product groups where Ukraine demonstrates stable or increasing advantages. The results show that the strongest positions are concentrated in plant-based products and processed goods, especially sunflower oil, maize, and rapeseed. These commodities consistently display high RCA values, indicating a clear export specialization and strong presence on the EU market. At the same time, certain products, such as wheat and sugar, experienced a sharp increase in competitiveness after 2022. This shift is largely explained not only by production factors but also by the redirection of exports toward the EU and the temporary easing of trade restrictions. In contrast, animal products and goods with a higher level of processing show significantly lower RCA values, pointing to structural limitations and weaker integration into the European market. The study also highlights the role of institutional factors, particularly tariff quotas and preferential trade regimes, in shaping export performance. Even in cases where Ukrainian products demonstrate strong comparative advantages, quota restrictions often limit the scale of their actual export expansion. This creates a gap between potential and realized competitiveness. Overall, the findings confirm that the agri-food sector plays a central role in Ukraine's trade with the European Union. However, the current export model remains highly concentrated and dependent on a narrow range of commodities. Strengthening long-term competitiveness will require not only maintaining existing advantages but also improving market access conditions and expanding the share of higher value-added products in exports.

Ключові слова: зовнішня торгівля, зовнішньоекономічна діяльність, Європейський Союз, конкурентоспроможність, індекс виявлених порівняльних переваг (RCA), міжнародна економіка, аграрна політика.

Key words: foreign trade, foreign economic activity, European Union, competitiveness, Revealed Comparative Advantage (RCA) index, international economics, agricultural policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Аграрний сектор традиційно відіграє ключову роль у формуванні зовнішньоторговельного потенціалу України, забезпечуючи вагому частку валютних надходжень та підтримуючи продовольчу безпеку на глобальному рівні. Упродовж останнього десятиліття Європейський Союз став одним із основних ринків збуту української агропродовольчої продукції, що значною мірою зумовлено функціонуванням поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (DCFTA), яка передбачає поступову лібералізацію торгівлі та розширення доступу до ринку ЄС.

Водночас навіть за умов лібералізації доступ до європейського ринку залишається нерівномірним, оскільки для окремих чутливих аграрних товарів зберігаються тарифні квоти, що обмежують обсяги безмитного експорту.

Суттєві зміни у зовнішньоторговельному середовищі відбулися у 2022 році у зв'язку з повномасштабною війною Російської Федерації проти України. У відповідь Європейський Союз запровадив автономні торговельні заходи (Autonomous Trade Measures, АТМ), які передбачали тимчасове скасування мит і тарифних квот для більшості українських товарів, що сприяло переорієнтації експортних потоків на ринок ЄС.

У 2023—2024 роках умови доступу частково були переглянуті, зокрема через відновлення або модифікацію обмежень для окремих товарних позицій, що вказує на нестабільність інституційного середовища торгівлі та обмежує використання наявних конкурентних переваг.

За таких умов особливої актуальності набуває оцінка конкурентоспроможності агропродовольчої продукції України у зовнішній торгівлі з ЄС з урахуванням як змін у торговельному режимі, так і впливу воєнного фактору. Важливим є не лише виявлення порівняль-

них переваг, а й визначення можливостей їх реалізації в умовах інституційних обмежень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика розвитку зовнішньої торгівлі України з Європейським Союзом, зокрема у контексті функціонування поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі, перебуває у центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, теоретико-методичні засади розвитку зовнішньої торгівлі України з ЄС та вплив зони вільної торгівлі на конкурентні позиції вітчизняних виробників розглянуто у працях Мотузки О. та Скиби Г. [18].

Структурні трансформації експорту, домінування продукції з невисоким ступенем переробки та вплив тарифних і нетарифних обмежень досліджують Миценко І., Сухомлин М. та Юрченко О. [17]. Агропродовольчий експорт України у контексті ПВЗВТ аналізує Радзієвська С. [20], акцентуючи увагу на ролі регуляторних механізмів ЄС.

Питання кількісної оцінки структури зовнішньої торгівлі та рівня її диверсифікації розглянуто у працях Притули Х. та Кирик І. [19]. Експортний потенціал України, структурні диспропорції та проблеми конкурентоспроможності висвітлено у дослідженнях Атаманчук З. та Романця Т. [9].

У зарубіжній літературі важливе місце займають праці Geyser J., Pretorius A. та Fourie A. [5], які доводять вплив логістичних витрат та інфраструктури на зовнішньоторговельні потоки. Wojnes S. та Ferto I. [2] застосовують індекс RCA для оцінки конкурентоспроможності агропродовольчої торгівлі.

Вплив війни на зовнішню торгівлю України досліджують Власенко І. та Тернова А. [11; 22], Атаманчук З. та Приймак Є. [8], Кудирко А. та Артамонова Г. [16]. Окрему увагу торговельним обмеженням, тарифним квотам і нетарифним бар'єрам приділяють Іванов Є. І. [15], Бутенко О., Кот О. та Козуб В. [10], Волкова Н. [12]. Інституційні аспекти зовнішньої торгівлі та гармонізації з нормами ЄС розглянуто у працях Воронової О. [13], Антонюк К., Ситнікової М. та Шаталової А. [7].

Попри значну кількість досліджень, питання кількісної оцінки конкурентоспроможності агропродовольчої продукції України у зовнішній торгівлі з ЄС на основі індексу RCA з урахуванням інституційних обмежень, зокрема тарифних квот, залишаються недостатньо розробленими.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є оцінка конкурентоспроможності агропродовольчої продукції України у зовнішній торгівлі з Європейським Союзом на основі індексу виявлених порівняльних переваг (RCA), а також аналіз структурних особливостей експорту та визначення впливу інституційних обмежень, зокрема тарифних квот, на реалізацію наявних конкурентних переваг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зростання ролі Європейського Союзу як ключового торговельного партнера України зумовлює необхідність більш детального аналізу процесів, що відбуваються у сфері агропродовольчого експорту. У цьому контексті важливо не лише оцінити динаміку обсягів поставок, але й проаналізувати їхню товарну структуру, оскільки саме вона відображає реальні конкурентні позиції України на зовнішньому ринку.

Крім того, зміни умов доступу до ринку ЄС, пов'язані як із лібералізацією торгівлі, так і з дією тарифних обмежень, зумовлюють необхідність комплексного підходу до оцінки експортних процесів. Це дозволяє перейти від загальної оцінки динаміки до аналізу конкурентних позицій окремих товарів.

Експорт агропродовольчої продукції України до Європейського Союзу упродовж 2021—2024 рр. характеризується загальною висхідною динамікою, хоча й супроводжується певними коливаннями, зумовленими як ринковими чинниками, так і впливом воєнних подій. У 2021 р. обсяг експорту становив 7,7 млрд дол. США, тоді як у 2022 р. відбулося різке його збільшення — до 12,9 млрд дол. США.

Така динаміка була зумовлена не стільки розширенням виробництва, скільки переорієнтацією експортних потоків на ринок ЄС внаслідок обмеження традиційних морських маршрутів та одночасного відкриття європейських ринків для української продукції в межах автономних торговельних заходів (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка експорту товарів агропродовольчої групи (УКТ ЗЕД 1-24) з України до країн ЄС у 2021—2024 рр., млн дол. США

Групи товарів (УКТ ЗЕД)	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
I. Живі тварини та продукти тваринного походження	395,8	659,3	678,9	728,5
II. Продукти рослинного походження	3835,7	7983,4	6903,1	6770,1
III. Жири та олії тваринного і рослинного походження	2362,6	3057,7	2981,5	3373,5
IV. Готові харчові продукти, напої та тютюн	1080,0	1206,3	1953,8	1975,9
Разом (групи 1-24)	7674,0	12906,6	12517,3	12848,0
Загальний обсяг експорту Україна-ЄС	26793,0	27890,7	24715,9	24829,8
Частка груп 1-24 у загальному експорті до ЄС, %	28,6	46,3	50,6	51,7

Джерело: розраховано за даними [23].

У 2023 р. експорт дещо скоротився — до 12,5 млрд дол. США, проте залишився суттєво вищим порівняно з 2021 р. У 2024 р. спостерігається його часткове відновлення — до 12,8 млрд дол. США, що фактично означає закріплення Європейського Союзу як основного ринку збуту української агропродовольчої продукції.

У товарній структурі експорту домінують продукти рослинного походження: у 2022 р. їх обсяг зріс більш ніж удвічі — до майже 8,0 млрд дол. США. У наступні роки спостерігається певне зниження (до 6,9 млрд дол. США у 2023 р. та 6,8 млрд дол. США у 2024 р.), однак їхня частка залишається визначальною. Значну роль також відіграють жири та олії рослинного походження, експорт яких зріс з 2,4 млрд дол. США у 2021 р. до 3,4 млрд дол. США у 2024 р. та характеризується відносною стабільністю.

Водночас спостерігається поступове зростання експорту готових харчових продуктів, обсяг яких у 2024 р. наблизився до 2,0 млрд дол. США, що може свідчити про певне розширення сегменту продукції з вищою доданою вартістю. Експорт продукції тваринного походження також зріс — з 396 млн дол. США у 2021 р. до понад 728 млн дол. США у 2024 р., хоча залишається найменшим за обсягами.

Частка агропродовольчої продукції у загальному експорті України до ЄС зростає з 28,6% у 2021 р. до понад 50% у 2023—2024 рр., що підтверджує провідну роль аграрного сектору у формуванні зовнішньоторговельної спеціалізації країни. При цьому така концентрація експорту на обмеженому колі товарних груп, переважно сировинного характеру, вказує на наявність структурних обмежень розвитку конкурентоспроможності.

Отже, узагальнена динаміка та структура експорту за великими товарними групами дає

розуміння загальних тенденцій, однак для глибокого аналізу важливо подивитися, за рахунок яких саме позицій формуються ці зміни. Більш деталізований аналіз показує, що основний внесок у формування агропродовольчого експорту до ЄС забезпечують окремі товарні позиції, серед яких домінують зернові культури, олійні та продукти їх переробки (табл. 2).

Найбільш вагомою позицією залишається кукурудза, експорт якої у 2022 р. різко зріс, а в подальшому стабілізувався на високому рівні. Така динаміка підтверджує її ключову роль у структурі аграрного експорту України до ЄС та відображає переорієнтацію торговельних потоків унаслідок змін логістики.

Помітне зростання спостерігається і за пшеницею, експорт якої після 2022 р. значно розширився, відображаючи посилення позицій України на європейському ринку зернових. Водночас для цієї культури характерна більша чутливість до кон'юнктурних коливань.

Вагомими обсягами експорту демонструє соняшникова олія, яка стабільно займає провідні позиції та формує значну частку валютних надходжень. Її експорт характеризується відносною стабільністю та стійким попитом з боку ЄС. Виражені позиції має і ріпак, обсяги експорту якого залишаються високими, хоча й більш залежними від змін попиту на європейському ринку.

Окремо варто відзначити цукор, експорт якого після 2022 р. суттєво зріс, що пов'язано зі зміною умов доступу до ринку ЄС та тимчасовим розширенням торговельних можливостей. Інші позиції, зокрема мед, яблука, овес та ячмінь, не мають визначального впливу на загальну динаміку експорту та характеризуються відносно незначними обсягами.

Таблиця 2. Динаміка експорту окремих видів агропродовольчої продукції України до країн ЄС у 2021—2024 рр., млн дол. США

Продукція	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Пшениця	95,7	922,6	1490,0	1313,8
Кукурудза	1771,8	3457,2	2935,2	2522,0
Ячмінь	27,2	223,9	156,1	111,6
Овес	1,2	1,0	0,6	2,6
Цукор	4,0	131,4	309,7	184,8
М'ясо птиці	86,7	205,1	182,4	230,1
Соняшникова олія	1750,5	2662,0	2593,0	2946,3
Мед	117,8	119,4	112,3	131,8
Яблука	2,0	2,0	4,6	3,2
Соя	241,4	467,2	575,0	596,0
Ріпак	1147,5	1377,5	1077,4	1662,2
Насіння соняшнику	15,1	1010,8	222,3	52,8

Джерело: розраховано за даними [14].

Таблиця 3. Динаміка імпорту агропродовольчих товарів (УКТ ЗЕД 1-24) в Україну з країн ЄС у 2021—2024 рр., млн дол. США

Групи товарів (УКТ ЗЕД)	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
I. Живі тварини та продукти тваринного походження	753,8	602,0	608,7	632,4
II. Продукти рослинного походження	658,4	683,1	685,3	739,7
III. Жири та олії тваринного і рослинного походження	88,6	98,2	91,3	102,8
IV. Готові харчові продукти, напої та тютюн	2263,2	1745,1	2249,6	2502,0
Разом (групи 1-24)	3764,1	3128,5	3634,9	3976,8
Загальний обсяг імпорту в Україну з ЄС	28954,3	26962,4	32641,4	35713,3
Частка груп 1-24 у загальному імпорті України з ЄС, %	13,0	11,6	11,1	11,1

Джерело: розраховано за даними [23].

Імпорт агропродовольчої продукції з ЄС у 2021—2024 рр. також демонструє загальну тенденцію до зростання, відображаючи вплив як економічних, так і воєнних чинників. У 2021 р. його обсяги становили 3,8 млрд дол. США, тоді як у 2022 р. відбулося скорочення до 3,1 млрд дол. США внаслідок зниження купівельної спроможності та порушення логістичних ланцюгів (табл. 3).

Починаючи з 2023 р., імпорт відновлює зростання і у 2024 р. досягає майже 4,0 млрд дол. США, перевищивши рівень 2021 р. У його структурі домінують готові харчові продукти, частка яких стабільно перевищує половину загального обсягу імпорту, відображаючи збереження залежності від постачання продукції з високою доданою вартістю.

Імпорт продукції тваринного походження після зниження у 2022 р. поступово стабілізується (з 753,8 млн дол. США у 2021 р. до 632,4 млн дол. США у 2024 р.), тоді як поставки продукції рослинного походження демонструють помірну висхідну динаміку (з 658,4 до 739,7 млн дол. США). Імпорт жирів та олій залишається відносно незначним за обсягами та не має визначального впливу на загальну структуру.

Частка агропродовольчої продукції у загальному імпорті України з ЄС має тенденцію до зниження — з 13,0% у 2021 р. до 11,1% у 2023—2024 рр., що відображає швидші темпи зростання імпорту інших товарних груп. При цьому збереження високої частки готових харчових продуктів вказує на особливості структури зовнішньої торгівлі, зокрема залежність від імпорту продукції з більш високим рівнем переробки.

Оцінювання конкурентоспроможності агропродовольчої продукції України на ринку Європейського Союзу у межах даного дослідження здійснюється із використанням індексу виявлених порівняльних переваг (RCA). Такий підхід дає змогу ідентифікувати товарні позиції, за якими Україна має

відносні переваги у торгівлі з ЄС, та простежити зміни їхньої ролі у структурі експорту.

У класичному вигляді індекс RCA (індекс Баласси) базується на порівнянні частки окремого товару в експорті країни з його часткою у світовому експорті [1]. При цьому у цьому дослідженні застосовано адаптований підхід, що зумовлено обмеженою доступністю узгоджених глобальних статистичних даних, а також фокусом саме на торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Це дозволяє більш точно оцінити конкурентні позиції української продукції безпосередньо на цільовому ринку. З урахуванням цього індекс RCA розраховується як:

$$RCA_{ij} = \frac{X_{ij}/X_i}{M_j^{EU}/M^{EU}} \quad (1),$$

де X_{ij} — експорт товару j з України до ЄС; X_i — загальний обсяг експорту України до ЄС; M_j^{EU} — імпорт товару j до ЄС; M^{EU} — загальний імпорт ЄС.

Такий підхід дозволяє оцінити конкурентні позиції України безпосередньо на ринку ЄС, що є більш релевантним у контексті дослідження. Значення індексу понад 1 свідчить про наявність порівняльних переваг, тоді як значення менше 1 — про їх відсутність.

Інформаційною базою дослідження слугували дані Державної служби статистики України (зокрема статистичні збірники "Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу" за 2021—2024 рр.) [14] та база даних FAOSTAT [4], на основі яких сформовано показники експорту України до ЄС та імпорту ЄС за окремими видами агропродовольчої продукції.

Результати розрахунку індексу виявлених порівняльних переваг (RCA) свідчать про наявність у України стійких конкурентних

Таблиця 4. Динаміка індексу виявлених порівняльних переваг (RCA) для окремих видів агропродовольчої продукції України на ринку ЄС у 2021–2024 рр.

Продукція	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Кукурудза	16,75	26,00	26,96	26,49
Пшениця	0,98	8,89	12,77	13,50
Ячмінь	1,07	7,78	4,84	4,54
Цукор	0,52	18,59	34,14	21,47
М'ясо птиці	1,33	2,89	2,30	2,61
Соняшникова олія	30,54	37,43	48,91	46,25
Мед	10,23	10,69	11,50	15,70
Яблука	0,09	0,19	0,37	0,16
Яловичина	0,0002	0,00008	0,0006	0,00004
Свинина	0,001	0,0002	0,0001	0,00004
Соя	2,44	5,13	6,99	7,78
Ріпак	13,20	14,50	14,40	24,30
Насіння соняшнику	0,50	23,50	5,60	1,90
Овес	0,33	0,28	0,16	1,42

Джерело: розраховано за даними [3; 4; 14].

позицій за окремими видами агропродовольчої продукції на ринку ЄС (табл. 4).

Найвищі значення RCA характерні для соняшникової олії, що підтверджує її провідну роль у структурі експорту та високу конкурентоспроможність на європейському ринку.

Вагомі порівняльні переваги демонструє кукурудза, для якої характерне різке зростання показника у 2022 р. з подальшою стабілізацією на високому рівні. Позитивну динаміку має і пшениця, значення RCA якої після 2022 р. істотно зросло. Високі значення показника зберігаються і для ріпаку, хоча його позиції є більш чутливими до змін ринкової кон'юнктури.

Відчутне посилення конкурентних позицій спостерігається і за цукром, що пов'язано зі змінами умов доступу до ринку ЄС. При цьому продукція тваринного походження, а також окремі види продукції з вищим ступенем переробки характеризуються низькими значеннями RCA, що вказує на обмежену конкурентоспроможність цих сегментів. Отже, конкурентні переваги України у торгівлі агропродовольчою продукцією з ЄС мають виражений, але концентрований характер.

Загалом результати розрахунку RCA дають підстави виокремити три групи товарів. До першої належать товари з високими та стійкими конкурентними перевагами: соняшникова олія, кукурудза, ріпак, мед. До другої — товари, конкурентоспроможність яких різко посилилася після 2022 р.: пшениця, цукор, частково ячмінь і соя. До третьої — товари зі слабкими або відсутніми перевагами: яблука, яловичина, свинина.

Отже, український агропродовольчий експорт до ЄС має чітко виражену конкурентну основу, однак вона зосереджена у відносно

вузькому сегменті товарів — передусім зернових, олійних культур та продуктів їх переробки. Це свідчить, що проблема полягає не у відсутності конкурентних переваг, а в їхній структурній обмеженості та залежності від умов доступу до ринку ЄС, що зумовлює необхідність розгляду отриманих результатів з урахуванням інституційних чинників. Одним із ключових інструментів такого регулювання є тарифні квоти, що обмежують обсяги безмитного експорту за окремими товарними позиціями.

Аналіз чинних тарифних квот свідчить, що вони поширюються насамперед на ті види продукції, за якими Україна вже має сформовані або потенційні порівняльні переваги. Зокрема, це стосується м'яса птиці, цукру та меду. При цьому характерною особливістю є те, що квоти за цими товарами, як правило, вичерпуються у відносно короткі терміни після відкриття річного періоду їх дії, що відображає стабільний попит на українську продукцію та її цінову конкурентоспроможність на ринку ЄС.

Показовим є приклад м'яса птиці, для якого значення RCA перевищує одиницю протягом усього досліджуваного періоду (1,33—2,61). Це вказує на наявність порівняльних переваг, однак їх реалізація відбувається в умовах квотних обмежень, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Саме тому, попри зростання експорту, цей сегмент не демонструє настільки високих значень RCA, як, наприклад, продукція рослинного походження.

Аналогічна ситуація спостерігається і для меду, який має стабільно високі значення RCA (зростання з 10,23 у 2021 р. до 15,70 у 2024 р.). Високий рівень спеціалізації поєднується з обмеженим доступом до ринку, що стримує подальше нарощування експорту навіть за сприятливої кон'юнктури.

Особливу увагу привертає ситуація з цукром. Значення RCA зросло з 0,52 у 2021 р. до 34,14 у 2023 р., що є одним із найвищих темпів серед досліджуваних товарів. Така динаміка значною мірою пов'язана з тимчасовим послабленням торговельних обмежень у межах автономних торговельних заходів ЄС (зокрема відповідно до Регламенту (ЄС) 2022/870 [6]), що фактично розширило доступ української продукції на європейський ринок. Водночас зниження показника до 21,47 у 2024 р. може свідчити про поступове повернення до більш жорстких умов регулювання.

Тарифні квоти виступають важливим фактором, що впливає на реалізацію наявних порівняльних переваг України. Вони не визнача-

ють сам факт конкурентоспроможності, однак суттєво обмежують масштаби її прояву, особливо у тих сегментах, де попит на українську продукцію вже є високим і підтверджується значеннями індексу RCA. Загалом це свідчить про те, що ефективність реалізації експортного потенціалу України на ринку ЄС залежить не лише від виробничих факторів, а й від подальшої еволюції торговельного режиму між сторонами.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження дозволило оцінити конкурентні позиції агропродовольчої продукції України на ринку Європейського Союзу із використанням індексу RCA. Встановлено, що Україна має виражені порівняльні переваги у торгівлі низкою товарів, передусім зерновими культурами, олійними та продуктами їх переробки.

Найвищі значення RCA характерні для сояшинокової олії, кукурудзи та ріпаку, що відображає стійку експортну спеціалізацію у цих сегментах. Для окремих товарів, зокрема пшениці та цукру, зафіксовано різке зростання показників після 2022 р., зумовлене переорієнтацією експортних потоків та змінами умов доступу до ринку ЄС.

Водночас конкурентні переваги зосереджені переважно у сегментах масової аграрної продукції, тоді як участь у більш технологічно складних та переробних сегментах залишається обмеженою. Продукція з вищим ступенем переробки та товари тваринного походження характеризуються нижчими значеннями RCA, що вказує на структурні обмеження розвитку експорту та недостатню диверсифікацію.

Доведено, що реалізація наявних переваг значною мірою залежить від інституційних чинників, зокрема тарифних квот та режиму доступу до ринку ЄС. Навіть за високих значень RCA квотні обмеження стримують розширення експорту та масштаби присутності української продукції на європейському ринку.

У цілому аграрний сектор визначає експортну спеціалізацію України у торгівлі з ЄС, однак її сучасна модель залишається вразливою через високу концентрацію на обмеженому колі товарів і залежність від зовнішніх регуляторних умов.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з аналізом факторів формування порівняльних переваг з урахуванням логістичних обмежень, змін торговельної політики ЄС та впливу післявоєнного відновлення

економіки України. Особливої уваги потребує оцінка можливостей розширення експорту продукції з вищою доданою вартістю та диверсифікації товарної структури в умовах подальшої інтеграції до внутрішнього ринку ЄС.

Література:

1. Balassa B. Trade Liberalisation and "Revealed" Comparative Advantage. The Manchester School. 1965. Vol. 33, no. 2. P. 99—123. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>

2. Bojnec S., Ferto I. Agri-Food Export Competitiveness in European Union Countries. JCMS: Journal of Common Market Studies. 2014. Vol. 53, no. 3. P. 476—492.

3. Clark D. EU imports 2024 [Електронний ресурс]. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/253584/import-of-goods-to-the-eu/> (дата звернення: 19.04.2026).

4. FAOSTAT. Crops and livestock products [Електронний ресурс]. Food and Agriculture Organization of the United Nations URL: <https://www.fao.org/faostat/ru/#data/TCL> (date of access: 19.04.2026).

5. Geyser J. M., Pretorius A., Fourie A. Trends in and determinants of South African maize exports in the post-deregulation era. Journal of Economic and Financial Sciences. 2024. Vol. 17, No. 1. Article a862.

6. Regulation (EU) 2022/870 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement. Official Journal of the European Union. 2022. L 152. P. 103-108. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R0870>.

7. Антонюк К., Ситніков М., Шаталова А. Роль цифровізації в розвитку зовнішньоторговельних відносин України з країнами ЄС. Управління змінами та інновації. 2024. № 9. С. 85—90. URL: <https://doi.org/10.32782/cmi/2024-9-17>.

8. Атаманчук З. А., Приймак Є. О. Зовнішня торгівля України з країнами ЄС на сучасному етапі. Бізнес Інформ. 2025. № 2. С. 39—46. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-2-39-46>.

9. Атаманчук З., Романець Т. Експортний потенціал України та особливості його реалізації у торговельно-економічних відносинах з країнами ЄС. SWorldJournal. 2023. № 35-03. С. 3—10. URL: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2026-35-03-001>.

10. Бутенко О., Кот О., Козуб В. Вплив нетарифних бар'єрів ЄС на експорт ключових аграрних товарів України. Журнал європейської економіки. 2025. Т. 24, № 4. С. 596—614.

11. Власенко И., Тернова А. Зовнішня торгівля України товарами з країнами європейського союзу: проблеми та перспективи. *Modern engineering and innovative technologies*. 2022. № 19-02. С. 76—82. URL: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2022-19-02-062>.

12. Волкова Н. Транскордонне співробітництво України з країнами ЄС в умовах російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-52>.

13. Воронова О. В. Зовнішня торгівля України з ЄС: реформування законодавства України в аспекті наближення до законодавства ЄС. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2022. Т. 7, № 296. С. 23—27. URL: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2022-7-296-23-27>.

14. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. Київ, 2024. Режим доступу: URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21.04.2026).

15. Іванов Є. Проблеми і виклики преференційної торгівлі деякою сільськогосподарською продукцією між Україною і ЄС. Проблеми системного підходу в економіці. 2025. № 2 (99). URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2025-2-2>.

16. Кудирко А. П., Артамонова Г. В. Сучасні тренди розвитку міжнародної торгівлі України з країнами ЄС. *Ефективна економіка*. 2022. № 7. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.7.18>.

17. Миценко І. М., Сухомлин М. О., Юрченко О. В. Зовнішньоторговельні відносини України з країнами ЄС: стан, тенденції та пріоритети розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 3 (65). С. 81—91.

18. Мотузка О., Скиба Г. Напрями та інструменти розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2023. Т. 320, № 4. С. 252—258. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-37>.

19. Притула Х., Кирик І. Оцінення структури та динаміки зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-60>.

20. Радзівєвська С. Агроекологічна складова зовнішньоторговельних зв'язків України з

країнами ЄС в умовах ПВЗВТ. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2023. № 3 (95). С. 10—20. URL: <https://doi.org/10.32782/bsnau.-2023.3.2>.

21. Степичева О. Розвиток торговельно-економічного співробітництва України з країнами ЄС в умовах неопротекціонізму. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-9>.

22. Тернова А., Власенко І. Особливості експорту українських товарів в умовах воєнного стану. *Modern engineering and innovative technologies*. 2023. № 27-02. С. 73—78. URL: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-27-02-032>.

23. Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21.04.2026).

References:

1. Balassa, B. (1965), "Trade liberalisation and "revealed" comparative advantage". *The Manchester School*, vol. 33, no. 2, pp. 99-123. Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>.

2. Bojnec, S. and Ferto, I. (2014), "Agri-food export competitiveness in European Union countries". *JCMS: Journal of Common Market Studies*, vol. 53 (3), 476—492.

3. Clark, D. (2024), "EU imports", Statista, available at: <https://www.statista.com/statistics/253584/import-of-goods-to-the-eu>, (Accessed 21 April 2026).

4. Food and Agriculture Organization of the United Nations (2025), "FAOSTAT: Crops and livestock products", available at: <https://www.fao.org/faostat/ru/#data/TCL>, (Accessed April 19 2026).

5. Geyser, J. M., Pretorius, A. and Fourie, A. (2024), "Trends in and determinants of South African maize exports in the post-deregulation era". *Journal of Economic and Financial Sciences*, vol. 17 (1), a862.

6. European Parliament and Council of the European Union (2022), "Regulation (EU) 2022/870 of 30 May 2022 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement". *Official Journal of the European Union*, L 152, 103—108, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R0870>.

7. Antoniuk, K., Sytnykov, M. and Shatalova, A. (2024), "The role of digitalization in the development of foreign trade relations of Ukraine

with EU countries". Upravlinnia zminyamy ta innovatsii, vol. 9, pp. 85—90, available at: <https://doi.org/10.32782/cmi/2024-9-17>.

8. Atamanchuk, Z. and Pryimak, Ye. (2025), "The External Trade of Ukraine with the EU Member States at the Present Stage", Biznes Inform, vol. 2, pp. 39-46, available at: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-2-39-46>.

9. Atamanchuk, Z. and Romanets, T. (2023), "Export potential of Ukraine and the specific features of its implementation in trade and economic relations with EU countries", SWorldJournal, vol. 35-03, pp. 3—10, available at: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2026-35-03-001>.

10. Butenko, O., Kot, O. and Kozub, V. (2025), "The impact of EU non-tariff barriers on the export of key agricultural products of Ukraine", Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky, vol. 24, no. 4, pp. 596—614.

11. Vlasenko, I. and Ternova, A. (2022), "Ukraine's foreign trade in goods with European Union countries: problems and prospects", Modern engineering and innovative technologies, vol. 19-02, pp. 76—82, available at: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2022-19-02-062>.

12. Volkova, N. (2023), "Cross-border cooperation of Ukraine with EU countries in the conditions of the russian-ukrainian war", Ekonomika ta suspilstvo, vol. 48, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-52>.

13. Voronova, O. (2022), "Foreign trade of Ukraine with the EU: reforming the legislation of Ukraine in the aspect of approaching the legislation of the EU", Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, vol. 7, no. 296, pp. 23—27, available at: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2022-7-296-23-27>.

14. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Foreign trade in selected goods by countries of the world", available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 21 April 2026).

15. Ivanov, Ye. (2025), "Challenges and issues in preferential trade of select agricultural products between Ukraine and the EU", Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi, vol. 2 (99), available at: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2025-2-2>.

16. Kudyrko, L. and Artamonova, H. (2022), "Current trends in the development of international trade of Ukraine with EU countries", Efektyvna ekonomika, vol. 7, available at: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.7.18>.

17. Mytsenko, I., Sukhomlyn, M. and Yurchenko, O. (2021), "Foreign trade relations of Ukraine with the EU countries: state, trends and development priorities", Ekonomichnyi visnyk Donbasu, vol. 3 (65), pp. 81—91.

18. Motuzka, O. and Skyba, H. (2023),

"Directions and tools for the development of Ukraine's foreign trade with EU countries", Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky, vol. 320, no. 4, pp. 252—258, available at: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-37>.

19. Prytula, Kh. and Kyryk, I. (2023), "Assessment of the structure and dynamics of Ukraine's foreign trade with EU countries", Ekonomika ta suspilstvo, vol. 54, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-60>.

20. Radziyevska, S. (2023), "Agro-environmental aspects of Ukraine-EU trade under the deep and comprehensive Free trade agreement", Visnyk Sumskoho natsionalnoho aharnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment, vol. 3 (95), pp. 10—20, available at: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2023.3.2>.

21. Stepichieva O. (2024), "Development of trade and economic cooperation between Ukraine and EU countries in the conditions of non-protectionism", Ekonomika ta suspilstvo, vol. 61, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-9>.

22. Ternova, A. and Vlasenko, I. (2023), "Features of the export of Ukrainian goods under the conditions of martial state", Modern engineering and innovative technologies, vol. 27-02, pp. 73—78, available at: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-27-02-032>.

23. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Commodity Structure of Foreign Trade with EU Countries", available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 21 April 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 29.04.26

Прорецензовано / Revised: 08.05.26

Дата публікації / Published: 21.05.26

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б») Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663